

Wakke worre

Martin J.S. van Schaik

Wakke worre

© 2025

Omslagillustratie: Elly van den Hout

ISBN 978 94 6531 21 01

Alle overeenkomsten tussen bestaande personen, personages en situaties in dit boek berusten op louter toeval. Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens-bestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, in druk, opnamen, of op enige andere manier; zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever:

Don't go far off, not even for a day, because -
Because - I don't know how to say it: a day is long
and I will be waiting for you, as in an empty station
when the trains are parked off somewhere else, asleep.

Don't leave me, even for an hour, because
then the little drops of anguish will all run together;
the smoke that roams looking for a home will drift
into me, choking my lost heart.

Oh, may your silhouette never dissolve on the beach;
may your eyelids never flutter into the empty distance.

Don't leave me for a second, my dearest,
Because in that moment you'll have gone so far
I'll wander mazily over all the earth, asking,
Will you come back? Will you leave me here, dying?

Pablo Neruda (1914-1973)

Nobelprijswinnaar literatuur 1971

...Op het moment dat ik versuft mijn ogen open, zie ik de zon. Het licht piept door een kleine kier van de gordijnen en maakt me wakker. Ik zweet hevig, ga rechtop zitten en kijk om mij heen. Daar lig ik dan, wetenschapsjournalist Merel Gritland, in mijn blootje in een vreemd bed, de omgeving is mij onbekend en ik herinner mij niet hoe ik hier ben gekomen. Angst overvalt mij, een paniekerig gevoel komt in mij op en mijn hart begint te bonken. Wat is er gebeurd? Dit bed, die tafel en die versleten stoel daar... wat doen ze hier? Zodra ik uit bed stap voel ik een ruwhouten vloer onder mijn voeten en zie naast het bed een hoopje gescheurde kleren liggen. Dit klopt niet, mijn slaapkamer had toch beton en laminaat? En mijn outfit van mijn lijf gescheurd? Ik loop naar een door alg bedekt raam in een verweerd kozijn en kijk naar buiten. De schrik slaat mij om het hart. De tuin eindigt in een waterkant, daarna alleen maar water. In de verte zie ik een dunne strook land, steeds kleiner wordend. In wiens huis ben ik?

'Help, hallo!' roep ik. Mijn stem kaatst tegen de stilte. Het voelt alsof ik drijf. Ik kijk om mij heen en zie dat het geen boot is, geen vlot...een eiland? Het huis en de tuin drijven op het water. Zonder nadenken ren ik de tuin in en staar wezenloos naar het verdwijnende land. Ik krijg het benauwd, weet niet wat te doen en loop om het huisje heen. Rondom is een tuin met prachtige planten en een boompje met zwarte bessen. Aan de andere

kant zie ik ook alleen water, kalm kabbelend. Het is toch echt een eiland. Ik roep naar de verre landstrip, schreeuw en zwaai met beide armen. Natuurlijk reageert niemand, het is te ver weg. Het begint zachtjes te regenen en ik besef ineens dat ik nat en naakt ben. Ik ren het huis weer in en zoek mijn kleren en mijn mobieltje. Ik vind niets. Geen kleding, geen mobiel, zelfs geen andere telefoon. Als een kip zonder kop ren ik van binnen naar buiten en weer terug. Uitgeput plof ik later op het bed en een gevoel van verstikking overvalt mij. Huilbuien volgen. Mijn gescheurde kleren liggen verspreid op de grond en mijn schoenen zijn nergens te vinden. Ik huil onophoudelijk; ik schreeuw, jank, snotter, blèr, stampvoet.

‘Waarom, waarom is dit? Dit is niet meer leuk.’

Wanneer ik gekalmeerd ben, kijk ik nauwkeuriger om mij heen. Het huisje is oud, maar compleet. In de slaapkamer lig ik op een wit ijzeren bed zoals vroeger bij mijn oma. De matras is doorgezakt dat voelde ik al toen ik wakker werd en er liggen geen lakens op alleen een ruwe paardendeken. Op een houten nachtkastje dat meer lijkt op een groentekistje ligt een boek met de Italiaanse titel. Een waterglas met ietwat kalkaanslag heeft een kring achtergelaten op de kaft van het boek.

De woonkamer heeft ruwhouten wanden en een uitgebreide boekenkast vol boeken. Er is een piepklein keukentje met een kookplaat en een opvallende rode Amerikaanse koelkast. Er is ook een bovenverdieping. Nog steeds in mijn natte naaktheid ren ik wanhopig de trap op naar een kleine zolder, waar een grote telescoop op statief staat. Een zwoele wind waait door het kleine raampje, alsof de herfst is ingezet. De telescoop is door het raampje gericht op de buitenwereld. Rillend en bevend kniel ik en kijk door de lens naar de dunne strook land, kaal en onbekend. Geen huizen, geen bomen, niets.

Terug in de slaapkamer zoek ik naar kleren. In een gammele

linnenkast hangen wat oude versleten mannenkleden: broeken, hemden en truien. Alles is bruin en grijs; het is tenminste iets. Ik trek ze aan en ze ruiken muff, vies en gedragen.

In de verweerde spiegel zie ik een verward hoofd met een wilde haardos, bloeddorpen ogen en vlei kleden. De wijde *Manchesterbroek* met kale knieën zwabbert om mijn lijf en de grof gebreide wollen trui met ronde hals prikt op mijn huid.

Wanneer ik weer buitenkom zie ik dat de landstrook is verdwenen. Ik dobber op een stukje grond steeds verder weg van land en van mijn redding. In paniek draai ik in 't rond met mijn handen voor mijn mond. Ik weet niet wat ik moet doen. Ik loop heen en weer; stampvoetend en schreeuw opnieuw keihard 'Hé, hallo!' Er klinkt geen echo, niets reageert. 't Helpt niet.

ik sta te stampvoeten en schreeuw keihard

Even later zie ik de zon fel door het venster weerkaatsen en door het licht kom ik tot rust. Op zulke momenten voelt het alsof vertrouwen mij als een warme deken omsluit. 'Ik ben van deze wereld en de zon is nabij,' fluister ik tegen mijzelf. Ik ga op het gammele bankje voor het huisje zitten en probeer te bedenken wat te doen. Ik laat de zon mijn huid verwarmen, concentreer mij op m'n ademhaling en zucht een paar keer diep. Mijn yoga-oefeningen komen nu goed van pas. Overleggen met mijzelf blijft een gevecht. Mijn opstandige en mijn verstandige kant strijden om de overhand. Ik weet niet waar ik heen drijf, ik weet geen tijd of plek waar ik ben, ik weet niets. Mijn hoofd voelt als een ijzeren pot. Het enige houvast is de zon, die niet al te hoog en helder aan de hemel staat. Het is afwachten tot hij ondergaat, dan kan ik uitrekenen hoe laat het is.

Opeens voel ik honger opkomen, ik wil eten, misschien om deze ellende weg te eten. Wanneer ik de rode Amerikaanse koelkast open, val ik bijna achterover van verbazing. De koelkast lijkt nieuw en zit propvol met voedsel, allemaal Duitse merken. En hij werkt... op stroom? Waar het vandaan komt, boeit mij niet. Ik gris een stuk kaas uit de koelkast en net als ik erin wil bijten, bedenk ik me dat gulzigheid me het leven kan kosten.

Soberheid is nu geboden om 't zo lang mogelijk vol te houden. Vuur, dat is nu verstandig. Ik heb jaren Expeditie Robinson gekeken en vuur maken is het belangrijkste. Vuur en rook kunnen mijn redding zijn.

De enige manier om hulp te zoeken is door rooksignalen te maken. Wat kan ik hier verbranden? Moet ik een brandje maken in de tuin? Ik twijfel. Zou dat niet een gat maken in de grond, in het riet of in het drijfhout? En wat kan branden? Ik kan toch niet de enige stoel van het huis op de brandstapel gooien, of de tafel? Nergens ligt hout. De paniek grijpt mij opnieuw aan. Ik tril als een rietje en voor ik het beseft, grijp ik naar het meest voor de hand liggende brandbare: de boekenkast! Zo'n oud wrak... en natuurlijk de boeken. Ja, de boeken. Een gevoel van opluchting dringt zich op. Ik kan het, ik kan zelf een oplossing bedenken zonder Tjerk erbij te betrekken... Tjerk?

Het moment dat ik aan hem denk, herinner ik mijn verjaardag, de ontvoering, het gevoel van omhoog worden getrokken en woede komt in mij omhoog. Tjerk is de oorzaak van al deze ellende.

'Niet erin blijven hangen,' zeg ik tegen mezelf. 'Niet doen, het leidt tot niets. Waar was ik ook alweer mee bezig? Yes, een paar boeken verbranden, die geven veel rook. Vochtig papier rookt geweldig goed.'

Bij de boekenkast, komen de titels op mij af, alles is in het Duits, kunstboeken van *Joseph Beuys*, *Rodin* en *Alexander Archipenko*.

Een paar woordenboeken en een Duits puzzelboek. Wat nu, ga ik die echt verbranden? *Trak Wendisch*, *Ossip Zadkine* en *Rudolf Bellin*? Nee... Ik zie ook wat natuurboeken met afbeeldingen van wilde dieren. Ik weet niet wat ik moet kiezen.

'Schiet op,' zeg ik tegen mezelf, 'de avond valt straks en dan ziet niemand meer iets.'

Mijn hart bonkt en mijn borst pompt. Mijn hele lichaam schreeuwt. Wat een fucking zooi. Hoe kom ik hieruit en hoe kan ik hier weg? Dan maar de *Brockhaus Enzyklopädie*.

Als ik een stapel ervan naar buiten draag en op een hoop gooi, ver van het boompje en het huisje, overvalt me een gevoel van geweld. Ik zie het waarschuwend vinger-tje van mijn moeder toen ik als kind weer eens een fikkie stookte met Rick ons buurjongetje. Ik was acht. Nu komt dat allemaal naar boven. Ik pleeg nu een echte misdaad: een boekverbranding! Terwijl een van de boeken willekeurig openvalt bij de K van Katharen, zie ik dikke encyclopedische rookwolken opstijgen. Deze rook moet me zeker redden. De geest van de *Parfaits* zal mijn redding zijn. Langzaam zie ik in gedachte de spirituele Franse stroming vlamvatten. *Parfaits* en *Bonhommes*, zij wierpen zich ook in het vuur. Op dit moment voel ik mij verwant aan hen. Panische eenzaamheid wisselt af met koele rationaliteit, ingegeven door de *Parfaits*.

Terwijl de schemering langzaam valt en de rookwolken nog zwak kringelen, zit ik moedeloos en trillend van de stress met de enige deken om mij heen aan de waterkant. De *Bonhommes* laten zich nu niet zien, denk ik. Moet ik hun voorbeeld volgen en mezelf ten onder laten gaan in 't vuur of in 't water? Moet dat? Kom nou toch! Ben ik 't niet waard om gered te worden, om gezocht te worden met helikopters? Ik ga staan en schreeuw nog een keer in het wilde weg.

De horizon slokt de zon langzaam op, terwijl ik me steeds

kleiner voel worden. Zelfs mijn enige houvast, de zon, lijkt me nu in de steek te laten. Het vuur is bijna gedoofd. Straks zit ik in het pikkedonker met een verkoold hart. Ik heb licht nodig, ho wacht! Niet verder zakken, roep ik tegen de rode bol, die al voor driekwart is verdwenen. Ik ren naar het huisje, weg van het water... dat rustig blijft kabbelen en zich niet laat horen. Het doet niets en is afwachtend, alert en geduldig als een gretig gulzig dier dat weet dat zijn prooi niet lang meer op zich laat wachten. We dobberen richting God-weet-waarheen.

't water is afwachtend als een gretig gulzig dier

De kou trekt op. Hoewel ik gekalmeerd ben, voel ik de angst voor de nacht. Ik laat het vuur en de boeken achter en ga het huisje weer in. Misschien kan ik nog iets vinden voor licht. Wanneer ik de deur open, zie ik een lichtknopje. Zodra ik die aanraak, gaat een peertje in het midden van de ruimte branden. Ik ril vanbinnen en vanbuiten. Angst heeft plaatsgemaakt voor pure overlevingsdrang. Wat rest mij nog? Moet ik stil gaan liggen op het versleten matras in deze vuile kleren en wachten tot morgen, tot het lot mij roept. Tot ik volledig uitgeput en opgebrand ben? Hoe verging het de Katharen ook alweer? De laatste *Parfaits* sprongen zingend in het vuur: Is mijn lot water of vuur? Help me dan toch! Ik pak de gare deken, trek 'm snikkend over mijn hoofd en huil mijn tranen droog. Aan de binnenkant van de zanderige deken zie ik een naam op het label staan, Anatol... Langzaam kom ik bij en voel hoe het water aan mij trekt, keer op keer...

Zijn vingers zijn groen en zijn nagels zwart. Hij mist zowel de flair van een koopman als de bonkigheid van een boerenzoon. Geen dag gaat voorbij zonder dat hij een pet draagt, de klep gerond en vet van het aanraken. Zijn werk biedt hem de vrijheid om een rode zakdoek rond zijn hoofd en onder zijn pet te dragen. Precies zo gedraaid en vastgeknoopt als een Hichimaki, een Japanse hoofdband in ninja-style. Zo probeert hij het zweet tegen te houden dat langzaam langs zijn wenkbrauwen in zijn ogen druppelt.

'Mijn identiteit als krijger te bevestigen. Ik moet toch ergens de moed vandaan halen,' zegt hij wanneer Peter ernaar vraagt.

'Is dit passie? Is het noodzaak? In je glazen kooi onder de brandende zon, soms bij temperaturen richting de dertig graden, voer je keer op keer jouw ultieme daad uit. Je slaakt geen kreet als een krijger, hoewel je soms de neiging hebt, zie ik. Al jouw handelingen verricht je in volledige stilte, zonder muziek, zonder eigen gezang, zonder nieuwsberichten... Je lijkt een toegewijde monnik in een zen-staat.

'Je kunt me echt een recidivist noemen, Peter, haha.'

Niemand kon deze familie begrijpen, betrappen, stoppen, aanpakken, verbaliseren, staande houden of in de kraag vatten.

"Wat zij doen, is tegen de natuurwetten, tegen de gehele schepping" zeiden sommige voorbijgangers die de natuur en het

heilige woord hoog in het vaandel hadden. Het gezin was strenggelovig, altijd op de voorste rij in een volle kerk, een kerk die zelfs op zondag voor de vespers haar deuren opende. Iedere zondag stond bij de vader van kleine Tjerk na de mis de genever op tafel, vergezeld van een dikke sigaar. Die gewoonte verdween toen Tjerk het bedrijf van zijn ouders overnam en werkgever werd. Zowel de mis, de drank, als de sigaren verdwenen langzaam uit zicht. Dat gaf de tijdgeest aan, zowel bij Tjerk als z'n ouders.

'Ja, die overname was een keerpunt, een omslag waardoor mijn handelen in het leven bijna obsessief werd. Nooit meer een pastoor die langskwam en vroeg of er al wat op komst was. Dat was een bevrijding voor m'n moeder. Op mijn terrein ben ik de beste en ongenaakbaar. Mijn gedrag is onnatuurlijk, voor sommige mensen zelfs ontluisterend en bijna godslasterend. Dat weet ik wel.'

mijn handelen werd bijna obsessief

De pastoor prees de familie vaak en riep met Kerst en Pasen de naam van de familie Van der Zwan vanaf de preekstoel. Zieken en behoeftigen hadden veel te danken aan het werk in de glasbak. Iedere zondagavond gingen bossen rozen naar het bejaardentehuis en dat viel op. Als de vader werd geroepen voor een taak, voegde hij zich graag bij zijn medebroeders, die als collectant of opziener fungeerden. Het werd als een schok ervaren toen het gezin besloot de kerk de rug toe te keren. Er ging veel discussie aan vooraf, toch wisten de jonge broers hun ouders te troosten en te overtuigen door met z'n allen, gezamenlijk het werk op te pakken. 'Ik heb zelfs een latrelatie,

dat kon vroeger echt niet. Misschien heb ik die gedrevenheid, die obsessie wel van thuis en pas ik het nu toe in mijn werk. De geur die mijn werk voortbrengt, tilt me op, alsof ik boven de natuur zweef. In het dorp noemen ze mij de genitaliëknipper, een hater van voortplanting, een knipper van tere delen. Ik weet dat wel, ik knip nou eenmaal het aantrekkelijkste deel van de plant eruit.'

Terwijl Peter toekijkt, knipt Tjerk ondertussen roos na roos en legt ze met doornen en al in zijn arm, alsof het tere baby's zijn. Zijn blik volgt elke handeling. In zijn werk zit geen automatisme of nonchalance, het is zorgvuldigheid, liefde en bedachtzaamheid. Een scherp waarnemer ziet de liefde waarmee hij de roos behandelt, zoals een omhullende mist hen beiden zou omhullen. De stengels moeten wel door zijn blouse heen prikken, toch laat hij niets merken. Steeds zwaarder wordt de bos, steeds voller het boeket. Hij is handig met de snoeischaar en het vastgrijpen van de stengel; alles gaat vliegensvlug. Terwijl hij met Peter praat, werkt hij door, kijkt nauwelijks op van zijn werk en geeft rustig antwoord. Zijn rozen hebben de hoogste prioriteit.

'Iedereen weet het, iedereen kent het, iedereen waardeert mijn werk. Je kunt je afvragen: is het genieten van bloemen moreel gerechtvaardigd? Het zijn levende wezens...! Waar is de empathie, het inlevingsvermogen voor niet-menselijke biota. Ach, wie in dit beschaafde land heeft een serieus gesprek met een kip, hond of paard? Niemand toch? Wie bekommert zich om de noodkreet van een beuk, een berk of een grove den, Staatsbosbeheer misschien? Wanneer leren we de taal van vogels of vissen? Kunnen we het dialect spreken van een oleander of een apenbroodboom? Speelt hier dezelfde vorm

van discriminatie als eeuwen geleden? Moeten we in opstand komen en onze wereldleiders aansporen tot actie? Ik onderzoek liever hoe het iedere tweeënhalve maand beter kan, binnen mijn eigen vakgebied.

Dat houdt me gemotiveerd: voortdurend onderzoeken hoe zo'n bloem in elkaar steekt, hoe ze op mij reageert en ik op haar. Ik heb soms een gesprekje met mijn rozen, zeker in de veredeling. Je moet dan echt letten op de signalen die planten geven.'

'Waarom vind je dit werk dag in dag uit zo leuk, Tjerk? Vroeg ontstaan, dooms verwijderen, veilen...? Het is repetitief werk, met weinig variatie. Is veredeling jouw drijfveer: Het onderzoek naar verbetering en het creëren van mooiere rozen? Jij bent toch een producent van producten, geen sociale werker voor wezens die niet kunnen praten. Is jouw motivatie de Rosetta, die driedelige tempelroos waar je al jaren aan werkt of de Black Baccara waar je al je liefde aan geeft? We hebben het al vaker over gehad. Is dat waarom je gemotiveerd blijft?'

'Op mijn vijfde mocht ik al onderzoek doen van m'n vader. Thuis hadden wij veel kleinvee. Na 't slachten van de kippen of konijnen gooide mijn vader de ingewanden op het aanrecht: darmen, maagje, levertje, de hele boel. "Haal het uit elkaar en kijk wat erin zit," zei hij dan. Ik zocht bijvoorbeeld naar de eieren, zag dat eileiders een kralenketting zijn, met dooiers van klein tot groot. Met een aardappelmesje sneed ik ze open en zag de eitjes tevoorschijn komen. Het hartje vond ik ook interessant. Als ik het opensneed zag ik de kleine kamers. Pa noemde dat kamers waar, naar wat ik toen dacht, minuscuul kleine stoelen en tafels in zouden staan. Dan kneep ik er hard in en er kwam alleen bloed uit.

De mooiste ontdekking was het maagje van een haan. Om die open te snijden had ik een heel scherp mes nodig. De middag voor de slachting mocht ik altijd de messen slijpen. Ik koos het

kleinste en scherpste mes uit de keukenlade. Dat slijpen was om het mes vlijmscherp te krijgen en bramen eraf te halen. Als ik dat mes dan in het maagje van de haan zette, sneed het er als boter doorheen.

Mijn vader waarschuwde altijd: *"Snijd jezelf niet in je rug,"* zei hij. Ik begreep nooit wat hij daarmee bedoelde. Als ik dat maagje openklapte, ontvouwde zich soms iets verbazingwekkends. Nadat ik het onder de kraan van zaad en grassprietten had ontdaan, kwamen zilverkleurige ribbels zichtbaar. Soms telde ik er vijf of zes. Pa zei dat het maagplooien heette. Ik begreep daar niets van, en kon er met verbazing naar blijven kijken, alsof ik in mijn moeders sieradendoosje keek en daar een prachtig sieraad vond. Mijn moeder ruimde mijn *"Annaliesje"*, zoals zij dat noemde, altijd snel op. Maagje, hartje en levertje gingen in de soep om de volgende dag te worden gegeten.

Vooraf het eten van een Vlaamse reus, vond ik nog feestelijker dan een kip. Ik vertelde wel eens over mijn onderzoek aan vriendjes waarmee ik voetbalde en schaatste. Zij gruwelden van het eten van konijn, ze staken hun tong uit en maakten rare geluiden. Ze vonden mijn verhalen nooit leuk, toch bleven ze luisteren. Even leek het alsof ik van school zou mogen doorleren om chirurg te worden, dat was mijn droom. Uiteindelijk moest ik van m'n ouders bij m'n opa gaan werken in de glasbak. Pa noemde het altijd een glasbak, hoewel de kas toen al heel groot was...'

Tjerk blijft rozen snijden terwijl Peter in verwondering naar zijn verhaal luistert. Tjerk praat maar door, vooral over vroeger; over het heden en zijn huidige leefstijl is hij gesloten. Peters ogen worden steeds groter bij het horen van zulke gedetailleerde en gruwelijke jeugdverhalen. In Tjerks armen ligt inmiddels een grote bos, die hij op een kar legt. Ondertussen vangt hij van Peter een af- of goedkeurende blik op. Voor in de kas wordt de

stilte doorbroken door een van de broers, die doorns verwijderd met een apparaat dat de rozen deels ontdoet van hun scherpe punten.

'Als kleuter vond ik de stilte in de kas al heerlijk, het was er veel stiller dan thuis. Ik vond die stilte een verademing. Zodra je binnenkwam, viel de stilte op je, vooral 's morgens vroeg. Het huis van mijn ouders stond aan een drukke weg, waar het voorbijrazende verkeer scheuren in de gevel veroorzaakte. Ik was vaak bij opa in de kas. Het was er heerlijk stil, vooral 's avonds wanneer het groeilicht nog brandde en de warmte van de dag lang bleef hangen. Dan kroop ik na het eten, naar m'n eigen plekje achterin, vol rommel, jutezakken, oude kisten en trolleys die niet meer werden gebruikt. Die plek is nog steeds hetzelfde. Daar had ik een zitzak, zo'n grote zak waar ik heerlijk in kon wegzakken met een boekje dat ik met kerst of op mijn verjaardag had gekregen. Die zitzak ligt er nog steeds. Als ik daar dan zat, voelde ik me de koning van de kas, zittend op mijn troon. Ik kan de maffe geur van jute nog steeds oproepen. Wiebe speelde altijd buiten en Gelmer was nog te klein, die lag dan al in bed.

Het waren prachtige momenten waar ik vaak aan terugdenk: de warmte, het licht en de omarming door de zitzak. Ook de geur van het gemaaid gazon voor ons huis en de wilde rozen; die geurherinneringen kan ik ook nog steeds oproepen. Dat gaf onze plek de uitstraling van een 'Buiten'. Misschien is door die geuren mijn liefde en obsessie voor alles wat bloeit ontstaan. Ook later wanneer ik dan zo alleen op m'n zitzak zat, greep ik vaak een boek uit een geïmproviseerd boekenkastje van groentekisten. Meestal koos ik iets over de anatomie van dieren of planten. Dat waren mijn geluksmomenten...'

'Je deelt toch ook bloemen uit, begrijp ik,' vraagt Peter, 'net zoals je opa deed. Bloemen aan de kerk geven En je brengt ze